

Lekcja 2.

TEKSTY KULTURY Z * CZ.II.

Ignacy Krasicki

wybrane bajki

Epoka literacko - kulturowa

OŚWIECENIE: od 40l. XVIII w. do ok. 1795 (niektórzy twierdzą, że do 1822r.).

Historycznie w Polsce jest to czas rządów ostatniego króla elekcyjnego, Stanisława Poniatowskiego, zakończony obradami Sejmu Wielkiego i rozbiorami.

FILOZOFIA EPOKI: racjonalizm, empiryzm, ateizm, libertynizm

CELE LITERATURY: głównie dydaktyczne, też estetyczne (klasycyzm, wzorowanie się na starożytności)

Okoliczności **p**owstania bajek

Ignacy Krasicki – syn zubożałego hrabiego, ze względu na niepospolity intelekt skierowany przez rodzinę na studia w Rzymie i przeznaczony do kariery duchownej.

W 1766 został biskupem warmińskim. Był związany z dworem Poniatowskiego, uczestniczył w tzw. obiadach czwartkowych, był zwolennikiem obozu reform, redagował pierwsze czasopismo polskie („Monitor”).

Bajki stanowiły cykliczną formę twórczości Krasickiego (podobnie jak fraszki Kochanowskiego).

Gatunek

Wywodzi się ze starożytności (Ezop, grecki bajkopisarz – twórca).

Bajka jest gatunkiem epickim – dysponuje mikrofabułą, narracją, bohaterami. Wbrew rodzajowi najczęściej pisana wierszem.

Podstawą obrazowania w bajce jest ALEGORIA – występujące zwierzęta odzwierciedlają ludzkie cechy (lis – spryt, sowa – mądrość).

Bajka zazwyczaj posiada MORAŁ lub jest symbolicznie moralizująca.

Fabuła bajki jest dydaktyczna – ma ogólny charakter, by stać się formą „kazania” dla każdego.

Cechuje ją jasność i prostota formy i języka – jest to gatunek klasyczny.

Tematyka bajek

- 1. Pospolite wady ludzkie** – chciwość, głupota, lekkomyślność, pycha, nieuctwo, dewocja... ujęte jako przyczyny zła, niesprawiedliwości. Pokazane są często z perspektywy obserwatora, by pokazać ich ciężar pomimo pospolitości występowania.
- 2. Zagadnienia polityczne** – konsekwencje postaw politycznych prowadzących do uraty państwowości.

Najpopularniejsze bajki

1. Kulawy i ślepy

Fabula: wspólna podróż kulawego i ślepego. Ślepy zrezygnował ze wskazówek kulawego, bo irytowała go zależność od niego i w ostateczności zginęli.

Morał: „I ten winien, co kijem bezpieczeństwo mierzył,
J ten, co bezpieczeństwa głupiemu powierzył.”

Najpopularniejsze bajki

2. Ptaszki w klatce

Fabula: dyskusja ptaszków w klatce o wolności – różnie jest postrzegana, w zależności od punktu widzenia. Młody czyżyk nie rozumie potrzeb starego (wolności poza klatką), stary reprezentuje postawę gorzkiego racjonalizmu. Aluzja do postawy młodych i starych Polaków.

Morał: upływający czas i warunki materialne zmieniają postawy wobec wartości, jaką jest wolność.

Najpopularniejsze bajki

3. Dewotka

Fabula: pani po skończonych modlitwach („odpuść nam winy”) bije służącą za drobne przewinienie. Zestawienie deklaratywnej pobożności z całkowitym niezrozumieniem postawy chrześcijańskiej i przemocą wobec człowieka zależnego.

Morał: „Uchowaj, Panie Boże, takiej pobożności.”

Najpopularniejsze bajki

4. Jagnię i wilcy*

Fabula: Wilki zjadają napotkane jagnię, kierując się prawem silniejszego. Aluzja do sytuacji Polski otoczonej mocarstwami.

Morał: „Zawždy znajdzie przyczynę, kto zdobyczy pragnie.”

*występujący w tytule archaizm fleksyjny (wilcy – współ. wilki) może być pretekstem do pytania w teście.

Najpopularniejsze bajki

5. Dobroczynność

Fabula: owca wychwala wilka przed lisem za jego „dobroczynność” – zjadł tylko jej dziecko, ja oszczędził. Krytyka przewartościowanych zasad etycznych oraz autorytaryzmu.

Morał: gorzka refleksja, że pokrzywdzonemu pozostaje już tylko ironia w ocenie własnej sytuacji i brak możliwości wyrażenia prawdziwego żalu.

Nawiązania do innych tekstów w kulturze:

1. Wszelkiego rodzaju literatura dydaktyczna – chęć pouczenia innych o podstawowych prawach rządzących społecznością ludzką.
 - satyry I. Krasickiego („Pijaństwo”, „Żona modna”, „Do króla”);
 - fraszki J. Kochanowskiego („O doktorze Hiszpanie”, „Na zdrowie”);
 - G. Orwell – „Folwark zwierzęcy” – alegoryczna opowieść o nowej rzeczywistości ustrojowej pokazana poprzez świat zwierząt;
 - W. Szymborska – „Dwie małpy Breugla” – alegoryczna opowieść o zależnościach i niewolnictwie.

Aleksander Fredro

Zemsta

Epoka i tradycja kulturowa

ROMANTYZM: 1822 – II poł. XIX wieku; epoka zdominowana literaturą operującą stereotypem bohatera romantycznego (zakochanego, napotyającego przeszkody w życiu i miłości, podejmującego samotną walkę zbrojną).

TRADYCJA KULTUROWA: sarmacka kultura szlachecka jako tematyka dramatów Fredry; klasyczna komedia Molierowska jako inspiracja dla formy sztuki.

O autorze

Aleksander Fredro – na główny wątek jego życiorysu składają się doświadczenia żołnierskie z kampanii Napoleona.

Prowadził życie typowe dla szlachty polskiej, którą portretował w dramatach.

Zarzucono mu brak patriotyzmu (twórczość komediowa nie podlegała, jak widać, definicji patriotycznej).

Romantyczny wątek (długotrwała miłość do Zofii Skarbkowej) zaowocowała powstaniem fabuły „Zemsty” – posag żony, połowa zamku w Odrzykoniu, miał historię procesu podobną do kłótni Cześnika i Rejenta.

DETALE ŚWIATA PRZEDSTAWIONEGO

CZAS AKCJI: koniec XVIII w. (po konfederacji barskiej, wspomnianej przez Czeźnika);

MIEJSCE: zamek na prowincji.

Bohaterowie dramatu

CZEŚNIK RAPTUSIEWICZ („MOCIUM PANIE”)	REJENT MILCZEK („NIECH SIĘ DZIEJE WOLA NIEBA...”)
<ul style="list-style-type: none">- CZŁOWIEK GWAŁTOWNY, PORYWCZY, PRĘDKI (STPOL. RAPTUS);- SZLACHCIC SARMATA, W MŁODOŚCI KONFEDERATA – ZATEM PRZECIWKO NOWINKOM, KONSERWATYWNY;- OPIEKUJE SIĘ MAJĄTKIEM SWOJEJ BRATANICY ORAZ NIĄ SAMĄ.	<ul style="list-style-type: none">- CZŁOWIEK MILCZĄCY, SKRYTY, ZAWZIĘTY I OBŁUDNY (STĄD: MILCZEK);- OJCIEC WACŁAWA, NIEZBYT INTERESUJĄCY SIĘ UCZUCIAMI SYNA, ALE JEGO I SWOJĄ MATERIALNĄ PRZYSZŁOŚCIĄ;- DEMONSTRUJE FAŁSZYWĄ POBOŻNOŚĆ.
KLARA	WACŁAW
<ul style="list-style-type: none">- MŁODA DZIEWCZYNA, ZAKOCHANA W WACŁAWIE;- ROZSĄDNA, TRZEŻWO MYŚLĄCA, NIE ULEGA EMOCJOM;- MAJĘTNA – JEJ PIENIĄDZE SĄ WYGODNYM ELEMENTEM PORZĄDKUJĄCYM ROZWIĄZANIE DRAMATU.	<ul style="list-style-type: none">- UWODZICIEL I AMANT, W MŁODOŚCI ZWIĄZANY Z PODSTOLINĄ;- ZAKOCHANY W KLARZE, GOTOWY PODSTĘPEM ZDOBYĆ PRZYCHYLNOŚĆ CZEŚNIKA.

Bohat^erowie dramatu

PAPKIN („JEŚLI NIE CHCESZ MOJEJ ZGUBY, KROKODYLA DAJ MI, LUBY”)	Szlachcic, mieszkający w domu Cześnika, prawdopodobnie zależny od niego finansowo, może daleki krewny. Gadatliwy, fantasta, kreuje się na kochanka – zdobywcę, wymyśla różne wersje swojego życiorysu. Tchórzliwy i zabawny – nie potrafi sprawić, by ludzie traktowali go poważnie.
DYNDALSKI	Służący Cześnika, związany ze swoim panem jak rodzina.
PODSTOLINA	Atrakcyjna wdowa, którą chce poślubić Cześnik, spodziewając się po niej sporego majątku. W przeszłości romansowała z Wacławem, Rejent planuje wydać ją za syna.

FABUŁA I PODSTAWOWE PROBLEMY

1. SPÓR REJENTA I CZEŚNIKA O MUR GRANICZNY

Spór wywołany jest wzajemną niechęcią obu mieszkańców, od lat spierających się o granice swojej posiadłości. Rejent, rozpoczynając budowę muru, prowokuje Cześnika do kłótni. Cześnik odgrywa się na adwersarzu, doprowadzając do ślubu jego syna z własną bratanicą. Barwna kłótnia przedstawia obyczajowość szlachty sarmackiej i jej główne zajęcie – procesy, walkę o majątek, brak ideałów i śmieszność.

2. MIŁOŚĆ WACŁAWA I KLARY

Pełna uczucia i rozsądku. Nie są romantyczną parą kochanków, nie podejmują się czynów dramatycznych. Snują drobne intrygi w celu doprowadzenia do małżeństwa, a los w postaci Cześnika wiąże ich, choć bez świadomości ich uczuć.

KOMIZM

SYTUACYJNY

Komiczność scen i wątków: np. zaloty Papkina do Klary, pisanie testamentu Papkina, dyktowanie listu Dyndalskiemu przez Cześnika.

Komiczność sporu o kawałek muru, na którym powinno zależeć obu właścicielom zamku (dla prywatności), komiczność finału (ślub jako zemsta okazał się być szczęśliwym wydarzeniem)

JĘZYKA

Tworzą go ulubione powiedzonka postaci, a także tzw. potyczki słowne.

POSTACI

Komiczne zestawienie przeciwstawnych charakterów Cześnika i Rejenta, barwny charakter Papkina, nieco sklerotyczny typ starego służącego (Dyndalski).

Nawiązania do innych tekstów kultury:

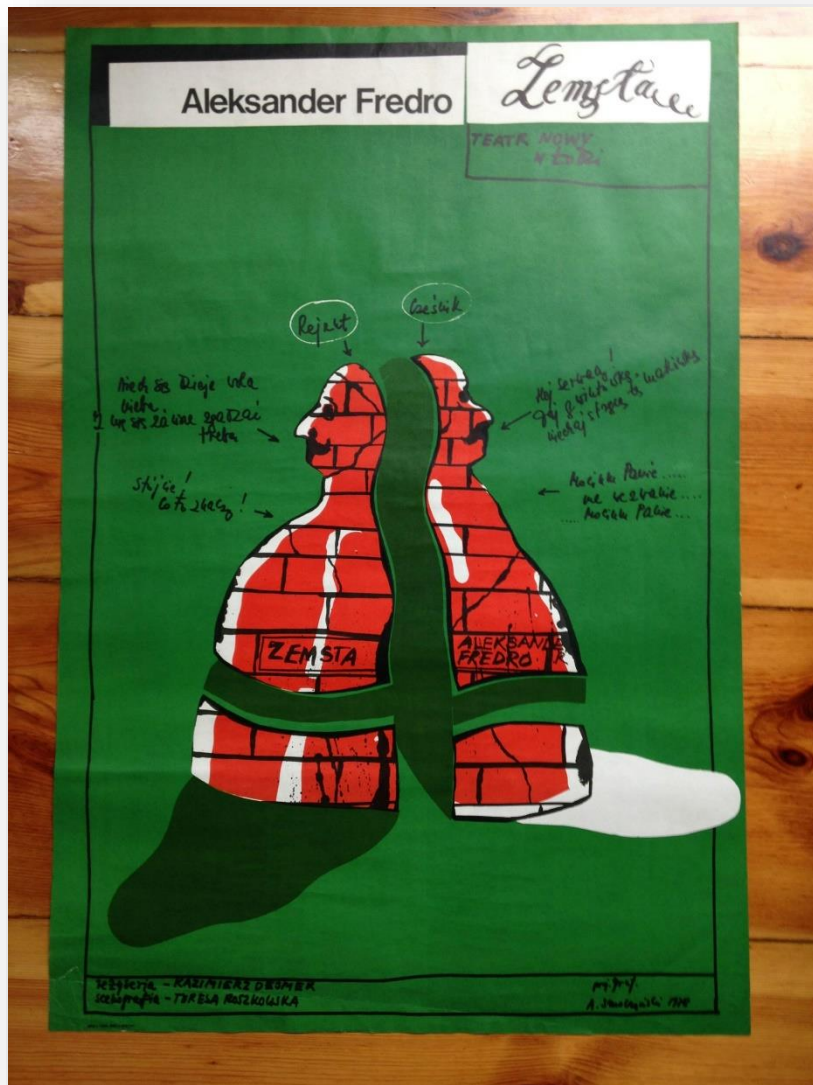
A. Mickiewicz „Pan Tadeusz” – kłótnia w środowisku szlacheckim, niektóre charaktery zbieżne z fredrowskimi (Dyndalski – Gerwazy, Papkin – Wojski, Tadeusz – Wacław, Podstolina – Telimena);

W. Szekspir „Romeo i Julia”, „Tristan i Izolda” – problemy środowiskowe wpływające na związek, choć wymiar dramatu odmienny ze względu na gatunek;

H. Sienkiewicz „Trylogia” – sposób pokazania środowiska szlacheckiego;

„Sami swoi”

ALEKSANDER FREDRO

ZEMSTA

REŻYSERIA KRZYSZTOF JASIŃSKI